

Парламентське дослідження щодо правового регулювання у сфері виноградарства та виноробства*

Вступ. Станом на 2021 рік вітчизняне виноградарство та виноробство забезпечувало робочими місцями значну кількість населення держави (майже 45 % населення держави, зайнятого в аграрному секторі¹), значні надходження як до державного, так і до місцевого бюджетів, а також сприяло розвитку інфраструктури в сільській місцевості. Відповідні характеристики галузі повністю відповідають цілям Спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу та є достатньою передумовою для успішного розвитку галузі й виробництва якісної виноробної продукції, просування вітчизняного продукту на європейський та світовий ринки вина.

Водночас, негативна тенденція до зменшення як площ виноградних насаджень (на 43 % порівняно із площею виноградних насаджень в Україні станом на 2010 рік²), так і валового виробництва винограду та експорту спостерігається не лише з 2014 року й не може бути обумовлена виключно окупацією придатних до виноградарства земель на півдні держави або знищенням чи пошкодженням виробничих потужностей внаслідок воєнної агресії РФ.

Безперечно, важливим чинником у розвитку виноградарства та виноробства є правове регулювання суспільних відносин у відповідній галузі, яке на сучасному етапі не повною мірою відповідає вимогам Європейського Союзу та, очевидно, викликам сьогодення, на що звертається увага учасників слухань Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики на тему: «Актуальні питання виноградарства та виноробства в Україні на шляху до євроінтеграції»³ (далі – комітетські слухання).

У цьому контексті проведення дослідження запропонованих проектом Закону «Про виноград та продукти виноградарства» (реєстр. № 9139 від 22.03.2023 року)⁴ (далі – проект № 9139) підходів, спрямованих на створення сприятливих умов щодо розвитку суб'єктів господарювання й виробництва високоякісної продукції, приведення у відповідність норм галузевого законодавства з вимогами міжнародних правил виробництва продуктів виноградарства та виноробства та імплементації окремих актів ЄС щодо ведення виноградарства та виноробства, видається особливо актуальним. При цьому доцільно, на нашу думку, брати до уваги зарубіжний досвід правового регулювання означеного сектору держав Центральної та Східної Європи і «пострадянського простору», яким притаманні доволі схожі тенденції

¹ Статистична інформація ґрунтується на показниках зайнятості населення за видами економічної діяльності у 2021 році / Офіційний сайт Держстату України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gr/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm (дата звернення: 08.05.2023)

² Динаміка розвитку виноградарства і виноробства в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3856> (дата звернення: 08.05.2023)

³ Стенограма комітетських слухань на тему: «Актуальні питання виноградарства та виноробства в Україні на шляху до євроінтеграції». URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/74831.html> (дата звернення: 08.05.2023)

⁴ Про виноград та продукти виноградарства: Проект Закону № 9139 від 22.03.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41624> (дата звернення: 08.05.2023)

суспільного розвитку (Молдови, Грузії та Угорщини), а також світових лідерів у секторі виноградарства та виноробства (Італії та Франції). Основні показники в секторі виноградарства та виноробства відповідних держав станом на 2021 рік за даними Міжнародної організації виноградарства та виноробства⁵ наведені в Додатках.

Основна частина. Передумовою повноцінного представлення на ринку ЄС сільськогосподарських продуктів і продуктів їх переробки, безумовно, є приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, яке приділяє значну увагу: якості продуктів харчової промисловості; захисту виробника; усуненню чинників, що спотворюють конкуренцію, а також обмеженню площ виноградної лози (що стосується сектору виноградарства і виноробства); підтримки заходів щодо просування вин ЄС за схемою географічних зазначень (GI) тощо. Основними актами ЄС у галузі виноградарства та виноробства, у тому числі виготовлення, представлення й маркування ароматизованих виноробних продуктів, є: Регламент (ЄС) 1308/2013 Європейського парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарської продукції та скасування Регламентів Ради (ЄЕС) 922/72, (ЄЕС) 234/79, (ЄС) 1037/2001 та (ЄС) 1234/2007⁶ (далі – Регламент 1308/2013); Регламент (ЄС) 251/2014 Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо визначення, опису, презентації та маркування ароматизованих виноробних продуктів і скасування Регламенту Ради (ЄЕС) 1601/91⁷ (далі – Регламент 251/2014).

З огляду на підходи, запропоновані проектом № 9139, видається доцільним під час дослідження зупинитися на окремих структурних елементах правового регулювання спеціального законодавства в означеному секторі, зокрема:

- сфері правового регулювання;
- вимогах до виноградарства;
- заходах забезпечення простежування;
- умовах введення в обіг продуктів виноградарства та виноробства / ароматизованих винних продуктів;
- здійсненні державного контролю (нагляду) у сфері виробництва, обігу та маркування продуктів виноградарства та виноробства;
- системі центральних органів, відповідальних за формування й реалізацію політики в секторі виноградарства та виноробства.

Сфера правового регулювання

Проектом № 9139 пропонується включити до сфери його регулювання правові та організаційні відносини, пов'язані з веденням виноградарства,

⁵ International Organisation Internationale of Vine and Wine. URL: <https://www.oiv.int/what-we-do/country-report?oiv> (дата звернення: 08.05.2023)

⁶ Regulation (EU) 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products and repealing Council Regulations (EEC) 922/72, (EEC) 234/79, (EC) 1037/2001 and (EC) 1234/2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R1308-20230101> (дата звернення: 08.05.2023)

⁷ Regulation (EU) 251/2014 of the European Parliament and of the Council 26 February 2014 on the definition, description, presentation and labelling of aromatised wine products and repealing Council Regulation (EEC) 1601/91. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0251-20211207> (дата звернення: 08.05.2023)

виробництвом та реалізацією винограду, вина та інших продуктів виноградарства та виноробства, ароматизованих винних продуктів, особливості підготовки до реєстрації, використання й захисту географічних зазначень щодо вин, ароматизованих винних продуктів, а також контролю щодо таких географічних зазначень.

Сфера дії проекту № 9139 поширюється на:

– фізичних та юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність у сфері виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію й вивезення з митної території України продуктів виноградарства та виноробства, ароматизованих винних продуктів;

– продукти виноградарства та виноробства, крім оцту виноградного, ароматизованих винних продуктів, які вводяться в обіг і призначені для кінцевого споживача; виробників винограду, продуктів виноградарства та виноробства, ароматизованих винних продуктів, призначених (вироблених) для особистого споживання в частині, що стосується реєстрації виноградних ділянок у рамках Виноградарсько-виноробного реєстру.

Проектом № 9139 пропонується також визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про виноград та виноградне вино»⁸ (далі – Закон). У проекті № 9139 відсутні положення, якими визначається законодавство, що діє у відповідній сфері відносин. Оскільки окремі аспекти у сфері відносин, пов'язаних із виноградом та продуктами виноградарства, регулюються іншими законами, зокрема законами України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»⁹, «Про географічні зазначення спиртних напоїв»¹⁰ тощо, виникає висока ймовірність порушення принципу правової визначеності. Крім того, проектом № 9139 не визначено мету його прийняття, а також не запропоновано встановити цілі й завдання державної політики у сфері виноробства та виноградарства.

Нормами Закону *Італії* про регулювання вирощування винограду, виробництва та торгівлі вином¹¹ визначено, що вино, продукт виноградної лози, виноградна лоза та виноробні території як результат праці, сукупності навичок, знань, практик і традицій становлять національну культурну спадщину держави. Предметом його регулювання є національні правила щодо виробництва, маркетингу, найменування походження, географічних зазначень і традиційних найменувань, маркування та представлення, управління, контролю та система

⁸ Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16.06.2005 року № 2662-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-15#n90> (дата звернення: 08.05.2023)

⁹ Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 19.12.1995 року № 481/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.05.2023)

¹⁰ Про географічні зазначення спиртних напоїв: Закон України від 01.12.2022 року № 2800-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2800-20#Text> (дата звернення: 08.05.2023)

¹¹ LEGGE 12 dicembre 2016, n. 238 Disciplina organica della coltivazione della vite e della produzione e del commercio del vino. (16G00251). URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2016-12-12;238> (дата звернення: 08.05.2023)

санкцій щодо виноробних продуктів, визначених Регламентом 1308/2013. Цей Закон також містить національні правила щодо виробництва та продажу оцту, отриманого з вина, ведення реєстрів завантаження й розвантаження певними категоріями операторів у секторі цукристих речовин та системи штрафів за ароматизовані виноробні продукти, визначені Регламентом 251/2014.

Відповідний підхід простежується й у Законі *Грузії* про виноградну лозу та вино¹², метою якого є сприяння розвитку виноградарства й виноробства у Грузії як історично, культурно та економічно пріоритетної галузі країни, поширення та популяризація багатовікових місцевих грузинських сортів винограду, грузинських традиційних методів виноробства, регулювання виробництва високоякісного винограду, вина та інших алкогольних напоїв виноградного походження та продажу, розвиток конкурентного ринку вина й інших алкогольних напоїв у Грузії та захист інтересів споживачів, збереження і зростання міжнародної репутації грузинського виноградарства та виноробної промисловості. Закон поширюється на фізичних та юридичних осіб, підприємницька діяльність яких включає виробництво у сфері виноградарства та виноробства, у тому числі виноградного щепленого матеріалу, виноградного садивного матеріалу, винограду, сусла виноградного, сусла зброженого, сусла виноградного концентрованого; виробництво, зберігання, продаж, експорт та імпорт вина, винних напоїв, спирту виноградного походження та / або спиртних напоїв; правові основи сертифікації щепленого матеріалу виноградної лози, садивного матеріалу виноградної лози, алкогольних напоїв виноградного походження та спирту, а також інші питання, пов'язані з діяльністю у сфері виноградарства і виноробства. Законом встановлюється, що генетичні ресурси виноградної лози, у тому числі генофонд місцевих сортів винограду та диких форм винограду є національним багатством Грузії, що охороняється державою.

Метою Закону про виноградарство і виноробство *Угорщини*¹³ є сприяння прозорій та сталій діяльності в секторі винограду та вина, а також закладення основ для розвитку цієї діяльності, особливостей і традицій виноробного регіону, якості виробництва.

Закон про виноград і вино *Молдови*¹⁴ встановлює правові, економічні й соціальні основи в галузі виноградарства та виноробства, регулює відносини, що виникають у діяльності з виробництва, переробки та збуту матеріалу для розмноження та посадкового матеріалу для виноградників столового та винного винограду, вин та інших продуктів на основі сусла та вина, вторинних виноробних продуктів та продуктів, отриманих капіталізацією вторинних виноробних продуктів. Цілями цього Закону є: а) захист економічних інтересів держави та суспільства в галузі виноградарства та виноробства; б) створення належних умов для виробництва товарного винограду, вина та іншої продукції

¹² ღვინის და ღვინის მცხობის, №1438, 06.12.1998. URL: <https://matsne.gov.ge/document/view/28102?publication=13> (дата звернення: 08.05.2023)

¹³ A szőlészetről és borászatról 2020. évi CLXIII. Törvény. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-163-00-00> (дата звернення: 08.05.2023)

¹⁴ LEGE Nr. 57 in 10.03.2006 vlei și vinului. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=347193&lang=1> (дата звернення: 08.05.2023)

на основі сусла та вина; в) узгодження з міжнародними вимогами у виноробному секторі; г) зміцнення іміджу Республіки Молдова як країни з виноградарськими традиціями, збільшення експорту якісних вин; ґ) боротьба та протидія фальсифікації вин та іншої продукції на основі сусла та вина; е) підвищення культури споживання вина. Закон не поширюється на відносини з виробництва та реалізації етилового спирту та міцних алкогольних напоїв, крім вина; виготовлення виноробної продукції у підсобних господарствах населення для сімейного (особистого) споживання; виробництво оцту з вина.

У Франції положення, що регламентують виноградарство та виноробство, є частиною Кодексу сільського господарства та морського рибальства¹⁵.

Вимоги до виноградарства

Вимоги до виноградарства, запропоновані проектом № 9139, включають необхідність класифікації центральним органом виконавчої влади, що формує державну аграрну політику, державну політику у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави (далі – ЦОВВ) зон виноградарства України, придатних для виноградарства, відповідно до кліматичної класифікації зон виноградарства ЄС та сортів винограду згідно з передбаченими цим проектом № 9139 положеннями. Для посадки виноградної лози в межах визначених зон виноградарства власнику земельної ділянки або її користувачу достатньо проекту опорядження виноградника, розробленого відповідно до вимог, затверджених ЦОВВ, та наявності посадкового матеріалу сортів винограду, включених до Державного реєстру сортів рослин України, що (порівняно із Законом) дещо спрощує відповідну процедуру. На відміну від Закону, проектом № 9139 не встановлюються також вимоги до якості сировини.

Стосовно пропонувананих норм, слід акцентувати на трьох основних аспектах:

– виноробні зони відповідно до Регламенту 1308/2013 визначаються із прив'язкою до географічної назви місцевості (провінції, регіону) та держави без опису її особливостей (кліматичних чи інших характеристик, якості ґрунту, мікроклімату тощо), що унеможлиблює в подальшому наявність чітких критеріїв для класифікації таких зон виноградарства ЦОВВ і порушує принцип визначеності нормативно-правового акта;

– як зазначалося вище, правом ЄС контролюється висадка виноградників. Регламентом 1308/2013 впроваджено схему дозволів на посадку виноградної лози, відповідно до якої виноградні лози винних сортів винограду, якщо їх площа перевищує 0,1 га, і відповідна особа-заявник залучена до комерційного виробництва вина або до комерційного виробництва іншої виноробної продукції, можуть бути висаджені або пересаджені лише за умови наявності дозволу компетентного органу держави. Держави-члени надають дозвіл, що відповідає конкретній площі, вираженій у гектарах, після подання виробниками заявки, яка відповідає об'єктивним і недискримінаційним критеріям прийнятності. Такий дозвіл надається без стягнення плати з виробників. Імплементативним

¹⁵ Code rural et de la pêche maritime. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071367 (дата звернення: 08.05.2023)

регламентом Комісії (ЄС) 2018/274 від 11 грудня 2017 року, що встановлює правила застосування Регламенту (ЄС) 1308/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо схеми дозволів для посадок винограду, сертифікації, вхідного та вихідного реєстрів, обов'язкових декларацій та повідомлень, а також Регламенту (ЄС) 1306/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо відповідних перевірок та скасування Імплементативного регламенту Комісії (ЄС) 2015/561¹⁶ (далі – Імплементативний регламент) та Делегованим Регламентом Комісії (ЄС) 2018/273 від 11 грудня 2017 року, що доповнює Регламент (ЄС) 1308/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо схеми дозволів для посадок винограду, сертифікації, вхідного та вихідного реєстрів, обов'язкових декларацій та повідомлень, а також доповнює Регламент (ЄС) 1306/2013 Європейського Парламенту та Ради щодо відповідних перевірок і штрафів, внесення змін до Регламентів Комісії (ЄС) 555/2008, (ЄС) 606/2009 та (ЄС) 607/2009 та про скасування Регламенту Комісії (ЄС) 436/2009 та Делегованого Регламенту Комісії (ЄС) 2015/560¹⁷ (далі – Делегований регламент) встановлюються критерії пріоритетності для надання дозволів на нову посадку, пересадження винограду, вимоги до компетентності осіб, що звертаються за дозволом, що можуть бути доповнені державами-членами ЄС. Водночас, відповідні правила не поширюються на посадку або пересадку площ, призначених для експериментальних цілей, на створення колекцій сортів винограду для збереження генетичних ресурсів або на розсадники щеплення, на райони, де вино або виноробна продукція призначені виключно для споживання домогосподарствами виноградаря, або на території, які будуть новозасаджені в результаті обов'язкових закупівель у суспільних інтересах відповідно до національного законодавства держав-членів;

– відповідно до Регламенту 1308/2013 від обов'язку класифікації винних сортів винограду звільняються держави-члени ЄС, чиє виробництво вина не перевищує 50 000 гектолітрів на рік виноробства, що розраховано на основі середнього виробництва протягом останніх п'яти виноробних років. Однак при цьому в таких державах можуть бути висаджені, пересаджені або щеплені з метою виробництва вина лише винні сорти винограду, які відповідають цьому Регламенту. Європейська комісія веде список винних сортів винограду, які

¹⁶ Commission Implementing Regulation (EU) 2018/274 of 11 December 2017 laying down rules for the application of Regulation (EU) № 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the scheme of authorisations for vine plantings, certification, the inward and outward register, compulsory declarations and notifications, and of Regulation (EU) № 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the relevant checks, and repealing Commission Implementing Regulation (EU) 2015/561. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02018R0274-20221230&qid=1683103573185> (дата звернення: 08.05.2023)

¹⁷ Commission Delegated Regulation (EU) 2018/273 of 11 December 2017 supplementing Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the scheme of authorisations for vine plantings, the vineyard register, accompanying documents and certification, the inward and outward register, compulsory declarations, notifications and publication of notified information, and supplementing Regulation (EU) 1306/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the relevant checks and penalties, amending Commission Regulations (EC) 555/2008, (EC) 606/2009 and (EC) 607/2009 and repealing Commission Regulation (EC) 436/2009 and Commission Delegated Regulation (EU) 2015/560. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02018R0273-20221230> (дата звернення: 08.05.2023)

країни погодилися вирощувати на своїй землі. Цей список налічує тисячі сортів винограду й відображає величезну різноманітність виноробних регіонів ЄС¹⁸.

У законодавстві *Угорщини* виноградник можна висаджувати на території, зареєстрованій у кадастрі виноградників – єдиній системі офіційного обліку екологічно кваліфікованих, розмежованих земельних ділянок, придатних для вирощування винограду, який веде Національне управління з безпеки харчового ланцюга (далі – NEVIN). NEVIN опрацьовує запити про класифікацію земельної ділянки в кадастрі виноградників, зміну кадастрової класифікації або вилучення землі з кадастру¹⁹. Для проведення земельно-кадастрової процедури необхідно подати заяву, до якої додається:

- висновок гірської громади, яка керує відповідним географічним зазначенням – у разі класифікації в кадастрі виноградників або зміни кадастрової класифікації;

- згоду гірського муніципалітету (у разі видалення з кадастру виноградників);

- засвідчення службовця місцевого органу влади, відповідального за земельний розподіл, про те, що класифікація, зміна або видалення в кадастрі виноградників не суперечать національному, пріоритетному регіональному, окружному плану просторового планування та плану поселення, що впливає на землю;

- експертний висновок Інституту виноградарства й енології Угорського університету сільського господарства та природничих наук.

Для виключення земельної ділянки з кадастру виноградників потрібна згода гірської громади.

Розмежування виноробних регіонів Угорщини здійснено відповідно до наказу про детальні правила виробництва винограду й вина²⁰. У Законі визначені території виноробного регіону Токай та особливості вирощування в ньому винограду.

Для закладки класифікованим сортом винограду виноградника, площа якого перевищує 1000 квадратних метрів, або навіть якщо площа не перевищує 1000 квадратних метрів, але його продукція використовуватиметься для виготовлення продукту виноробства, призначеного для продажу і громадського споживання, передбачено отримання ліцензії на вирощення винограду. Для вирощування інших плантацій передбачений дозвіл гірського судді. Гірський суддя, уповноважений здійснювати контроль за вирощуванням належним чином плантації виноградника, може зобов'язати власника чи користувача плантації вирубати виноградник у разі порушень правил використання виноградника, призначити штраф за невикористання земельної ділянки, внесеної до кадастру виноградників, за призначенням. Класифікація сортів винограду, придатних для виноробства, та скасування класифікації сортів винограду здійснюється

¹⁸ European Parliamentary Research Service, Wine consumers [What Europe does for you]. URL: <https://epthinktank.eu/2019/03/10/wine-consumers-what-europe-does-for-you/> (дата звернення: 08.05.2023)

¹⁹ 435/2021. (VII. 16.) Korm. Rendelet, a szőlő-bor ágazatban folytatott hatósági eljárásokról és teljesítendő adatszolgáltatási kötelezettségekről. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-435-20-22> (дата звернення: 08.05.2023)

²⁰ A szőlő- és bortermelés részletes szabályairól 26/2021 (VII. 29) AM rendelet. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-26-20-7R> (дата звернення: 08.05.2023)

Міністром, відповідальним за аграрну політику, на основі пропозиції Національного офісу безпеки харчового ланцюга.

Законом про виноград і вино *Молдови*²¹ визначено загальні характеристики виноградно-виробничих ареалів, які являють собою природну територію традиційного виноградарства, що характеризується особливими кліматом, рельєфом, ґрунтами, культивованими сортами, способами вирощування винограду та застосовуваними прийомами виноробства, які в комплексі зумовлюють одержання вина традиційним і визначеним способом. Виноградно-виноробні регіони, центри та краї, у тому числі регіони, центри та краї вирощування винограду для виробництва вин із географічним зазначенням та вин із найменуванням місця походження затверджуються Національним бюро винограду й вина.

Закон Молдови встановлює вимоги до виробництва, сертифікації, контролю та реалізації матеріалу для розмноження винограду й виноградного посадкового матеріалу, закладки та обліку виноградних насаджень. Так, закладання товарних виноградних насаджень здійснюється лише сортами винограду, внесеними до Каталогу сортів рослин та / або до Загального каталогу сортів винограду ЄС (The Common Catalogue of Varieties of Vine). Закладання виробничих товарних виноградних насаджень на площі від 0,15 до 0,5 га здійснюється на основі плану організації території та посадки, розробленого відповідно до технічних регламентів. Закладання товарних виноградних насаджень на площі понад 0,5 га здійснюється на основі відповідного проекту, розробленого юридичними або фізичними особами (проектні бюро), згідно з правилами, встановленими законом і технічними регламентами, затвердженими Урядом. Протягом 30 днів із дня посадки, реконструкції або викорчування власники виноградних плантацій зобов'язані подати за місцем розташування плантації декларацію про посадку, реконструкцію або викорчування. Облік виноградних насаджень ведеться власниками на підставі Положення про бухгалтерський облік виноградних насаджень у процесі їх посадки, експлуатації та викорчування. Взяття на облік молодих виноградних насаджень та переведення насаджень із категорії «молоді насадження» до категорії «плодоносні насадження» здійснюються на підставі акта про посадку та акта про переведення в категорію «плодоносні насадження», складених власником насадження. Взяття на облік молодих виноградних насаджень проводиться у перший рік вегетації, а переведення у вікову категорію «плодоносні насадження» проводиться після закінчення четвертого року вегетаційного періоду, до 1 січня наступного року.

Десять виноградних зон *Грузії* визначені Законом Грузії «Про виноградну лозу і вино», водночас межі виноградарських зон і підзон Грузії, перелік дозволених сортів виноградної лози, а також перелік рекомендованих сортів виноградної лози відповідно до цих зон і підзон визначаються Міністром охорони навколишнього середовища та сільського господарства Грузії. Дозвіл на

²¹ LEGE Nr. 57 in 10.03.2006 *viei și vinului*. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=347193&lang=1> (дата звернення: 08.05.2023)

вирощування винограду не передбачений, проте регламентуються категорії винограду прищепного матеріалу й винограду садивного матеріалу. Також виробники матеріалу для розмноження винограду та винограду посадкового матеріалу й виробники винограду вина та іншої продукції на базі сусли і вина є власниками відповідних ліцензій. Упроваджені сертифікація винограду прищепного матеріалу й садивного матеріалу винограду, державний нагляд за виробництвом винограду саджанця і садивного матеріалу на всіх етапах його виробництва.

Зони винограду в *Італії* визначені Міністром агропродовольчої політики та лісового господарства, забезпечено також ідентифікацію власників таких земель. В Італії імплементовані²² вимоги Директиви Ради від 9 квітня 1968 року про реалізацію матеріалу для вегетативного розмноження винограду²³, організовано ведення Національного реєстру сортів і клонів винограду лоз, впроваджено сертифікацію матеріалів розмноження винограду лози та засоби контролю матеріалів для розмноження лози, спрямовані на перевірку відповідності необхідним характеристикам і умовам для їх сертифікації та розміщення на ринку. Тільки сорти винограду, зареєстровані в національному реєстрі сортів винограду, класифікуються як відповідні сорти для вирощування винограду в комерційних цілях.

Реформа виноробного сектору *Франції* призвела в 2006 році до демаркації десяти виноробних районів і створення рад виноробних районів²⁴. Межі виноробних районів визначені в Кодексі сільського господарства та морського рибальства.

Італія та Франція повністю відтворюють запропоновану правилами ЄС систему дозволів і критеріїв для посадок винограду. Міністри, відповідальні за сільське господарство та бюджет, можуть своїм указом надати на національному рівні нові дозволи на посадку, площа якої становить менше 1 % від загальної площі, фактично засадженої виноградом, за результатами вимірювань станом на 31 липня попереднього року; обмежити кількість гектарів, доступних для видачі нових дозволів на посадку для територій, на яких можуть вироблятися вина із захищеним найменуванням походження, після консультації з компетентними національними комітетами INAO та спеціальною радою Національної установи сільськогосподарської продукції та морепродуктів (FranceAgriMer), що спеціалізується на винному секторі.

Щодо забезпечення простежуваності

Проектом № 9139 пропонується виробництво продуктів виноградарства та виноробства здійснювати із забезпеченням простежуваності, що передбачає

²² DECRETO LEGISLATIVO 2 febbraio 2021, n. 16 Norme per la produzione e la commercializzazione dei materiali di moltiplicazione della vite in attuazione dell'articolo 11 della legge 4 ottobre 2019, n. 117, per l'adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/2031 e del regolamento (UE) 2017/625. (21G00019). URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2021-02-02;16> (дата звернення: 08.05.2023)

²³ Council Directive of 9 April 1968 on the marketing of material for the vegetative propagation of the vine (68/193/EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01968L0193-20200216> (дата звернення: 08.05.2023)

²⁴ Arrêté du 15 juin 2006 portant création des conseils de bassin viticole. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000427151> (дата звернення: 08.05.2023)

подання заявок, декларацій, повідомлень, інших відомостей виробниками винограду й виробниками продуктів виноградарства та виноробства, а також ведення Виноградарсько-виноробного реєстру.

Так, пропонуються реєстрація всіх виробників винограду й виробників продуктів виноградарства та виноробства із присвоєнням їм унікального ідентифікаційного номера, а також подання ними обов'язкових щорічних декларацій (про врожай винограду, про виробництво продуктів виноградарства та виноробства, про запаси продуктів виноградарства та виноробства). Крім того, передбачений облік продуктів виноградарства та виноробства, який зобов'язаний вести виробник винограду, продуктів виноградарства та виноробства, ароматизованих винних продуктів. Інших вимог до виробників продуктів виноградарства та виноробства (наприклад, наявності ліцензії, площі виноградника, об'ємів потужностей чи необхідних знань) проектом № 9139 не встановлено.

Пропоновані підходи до ведення реєстру виробничих потужностей відповідають Регламенту 1308/2013 та іншим актам Комісії, зокрема обов'язку фізичних або юридичних осіб чи груп осіб, які торгують продукцією, що виробляється у виноробному секторі, – виробників, розливників, переробників і торговців – вести внутрішні та зовнішні реєстри щодо цих продуктів. Водночас необхідно відзначити, що Делегованим Регламентом пропонуються можливі випадки звільнення окремих суб'єктів господарювання у відповідному секторі від подання певних видів декларацій, а також покладення обов'язку заповнення декларації, вказуючи площу на основі даних у реєстрі виноградників. Відповідні положення не відображені у проекті № 9139.

Крім того, проектом № 9139 не пропонується (як, наприклад, у Молдові) вивести виноробство з-під дії Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», згідно з яким виробництво алкогольних напоїв і тютюнових виробів здійснюється суб'єктами господарювання (у тому числі іноземними суб'єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва) незалежно від форм власності за наявності відповідної ліцензії, та встановлюються вимоги до матеріально-технічної бази малих виробництв виноробної продукції. Доречно зауважити, що законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва виноробної продукції та спрощення господарської діяльності малих виробництв виноробної продукції»²⁵ (реєстраційний № 9030 від 17.02.2023 р.) пропонується здійснювати виробництво алкогольних напоїв (вин виноградних, вин плодово-ягідних або напоїв медових) малими виробництвами виноробної продукції без отримання відповідної ліцензії та спростити вимоги до матеріально-технічної бази малих виробництв виноробної продукції. Проектом № 9139 також не передбачені заходи щодо перевірки точності відповідних декларацій, про що

²⁵ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва виноробної продукції та спрощення господарської діяльності малих виробництв виноробної продукції. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9030&conv=9> (дата звернення: 08.05.2023)

зазначено в Імплементативному регламенті. З огляду на те, що проектом № 9139 пропонується розмежувати органи, відповідальні за ведення реєстру та здійснення державного нагляду (контролю), реалізація контрольних повноважень щодо відповідності відомостей реєстру фактичній ситуації виробника винограду й виробника продуктів виноградарства та виноробства є ускладненою.

У *Молдові* простежуваність виноградно-виноробної продукції, яка забезпечується на всіх етапах, – виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації – здійснюється шляхом заповнення облікової документації та подання виноградно-виноробних декларацій. Виробники товарного винограду й виноградно-виноробні підприємства зобов'язані вести облік виноградно-виноробної продукції та забезпечувати її простежуваність. При цьому зберігається необхідність отримання ліцензії для виробників матеріалу для розмноження винограду й виноградного посадкового матеріалу. Ліцензія виробникам виноградного вина та іншої продукції на базі суслу та вина скасована Законом Молдови № 34 від 17.03.2017 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів»²⁶.

Гірському судді в *Угорщині*, уповноваженому на ведення господарської справи користувача плантації, направляються передбачені законодавством декларації. Окрім ліцензії на вирощення винограду, передбачено також необхідність отримання ліцензії для виробництва й пакування винного продукту, призначеного для громадського споживання. Виноробний орган веде публічний облік виданих ліцензій на виробництво вина, що розмежовує окремо загальних виробників вина й малих виробників вина.

Виноробне підприємство *Грузії* зобов'язане вести облік технологічних процесів, пов'язаних із виробництвом і зберіганням алкогольних напоїв, лікеро-горілчаних виробів, садивного матеріалу виноградної лози й садивного матеріалу виноградної лози, та в установлені терміни подавати обов'язкові повідомлення. Відповідні вимоги щодо обліку технологічних процесів та повідомлення про них не поширюються на виробника вина, у якого загальний обсяг реалізації виробленого ним вина не перевищує 1500 літрів на рік.

Упровадження Виноградарсько-виноробного реєстру як державної інформаційно-комунікаційної системи збирання, обліку, накопичення, оброблення інформації щодо виробництва винограду, продуктів виноградарства й виноробства є важливим етапом на шляху до імплементації стандартів ЄС. Відповідно до вимог Регламенту 1308/2013 відомості відповідних реєстрів є основою для інформації, яку держави-члени повинні надавати Комісії щодо виробничого потенціалу. Про відсутність у виноробному секторі України реєстру виробників винограду та вина зауважено і в Аналітичному звіті Європейської комісії щодо узгодження законодавства України з *acquis* ЄС²⁷, опублікованому 02.02.2023 року. Водночас у цьому звіті йдеться також про

²⁶ LEGE Nr. 34 din 17.03.2017 pentru modificarea unor acte legislative. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=369742&lang=1> (дата звернення: 08.05.2023)

²⁷ Commission Analytical report on Ukraine's alignment with the EU *acquis*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en (дата звернення: 08.05.2023)

відсутність кадастру виноградників, натомість проектом № 9139 передбачається, що змістом реєстру є лише інформація про виробників винограду та продуктів виноградарства й виноробства, і не пропонується ведення кадастру виноградників, який є доступним у більшості держав-членів ЄС.

Наприклад, Національне агентство з питань вина Грузії²⁸ з 2014 року реалізує грузинську програму кадастру виноградників, яка спрямована на створення оновленої інформаційної системи, необхідної для управління й контролю виноградників і виноробства, основною метою якої є моніторинг та перевірка винограду й виноградних продуктів. Створення національного кадастру Грузії також забезпечує: збір, реєстрацію та зберігання інформації про всі підрозділи виноробної галузі; збір точної інформації про розташування виноградників, їх площу, сортовий склад та інші ознаки; візуалізацію виноградників за допомогою ГІС-технологій; можливість аналізу виробництва та потенціалу виноградників у зонах виноградарства; межі існуючих зон виноградарства та участь у створенні нових зон походження; відстеження виробленого вина та іншої виноградної продукції; прогнозування врожаю винограду й виробництва вина; розробку статистичних звітів на основі інформації, зібраної в реєстрі виноградарства. Створення національного кадастру грузинських виноградників допомагає підвищити якість і конкурентоспроможність грузинського вина у світі, забезпечує спрощення та прозорість процесу збору винограду. Кадастр виноградників створюється шляхом збору детальної інформації про ідентифікацію та реєстрацію кожної ділянки виноградника, про виробників і виноградники, включаючи сорти винограду у винограднику, дату посадки, стан виноградника тощо. Інформацію збирають на місцях шляхом опитування виноградарів та ідентифікації виноградників на аерофотознімках.

Виноградно-виноробний реєстр Молдови складається з реєстру виноградних насаджень та реєстру виноградно-виноробних підприємств, ведення якого забезпечує Національне бюро винограду та вина. На відміну від пропонованих проектом № 9139 норм, у Молдові підлягають обліку не всі виноградні насадження, а лише ті, які використовуються з комерційною метою.

Інформація про розпочату роботу у відповідному напрямку з 2012 року міститься на сайті Національного наукового центру «Інститут виноградарства і виноробства імені В. Є. Таїрова» НААН України²⁹.

Щодо умов введення в обіг продуктів виноградарства та виноробства / ароматизованих винних продуктів

Проектом № 9139 пропонуються особливі умови введення в обіг лише для продуктів із зареєстрованим географічним значенням, щодо інших продуктів встановлений контроль якості шляхом проведення аналітичного дослідження.

Варто зауважити, що пропоновані норми щодо особливостей специфікації вина з географічним значенням / ароматизованого вина, погодження специфікації, підготовки до реєстрації та реєстрації географічного

²⁸სსიპ ღვინის ეროვნული სააგენტო. URL: <https://wine.gov.ge/Ge/Programs/1> (дата звернення: 08.05.2023)

²⁹ Кадастр виноградників по-європейські на Одещині. URL: <https://www.tairov.org.ua/kadastr-vynogradnykov-po-evropejsky-na-odeschune-s-vydelenyem-ampeloekologicheskyyh-tyrov-zemel/#> (дата звернення: 08.05.2023)

значення / внесення змін до специфікації вина / ароматизованого вина, щодо якого використовується географічне зазначення, порядку реєстрації права на використання вина / ароматизованого вина тощо не можуть бути предметом регулювання відповідного проекту № 9139, оскільки регламентуються законами України «Про правову охорону географічних зазначень»³⁰ та «Про географічні зазначення спиртних напоїв». Крім того, зміст терміну «ароматизований винний продукт» не відповідає класифікації ароматизованої виноробної продукції, введеної Регламентом 251/2014.

Доречно зазначити, що у *Молдові* вина класифікуються таким чином: а) вина із захищеним найменуванням походження; б) вина із захищеним географічним зазначенням; в) вино без захищеного найменування походження та без захищеного географічного зазначення, але з назвою сорту, яке називається сортовим вином; г) вино без захищеного найменування походження, без захищеного географічного зазначення та без назви сорту, яке називається вином.

При цьому регламентація правил, пов'язаних із реєстрацією, правовою охороною та використанням географічних зазначень, найменувань походження та гарантованих традиційних особливостей є сферою дії окремого Закону про захист географічних зазначень, найменувань походження та гарантованих традиційних особливостей³¹. Для всієї виноробної продукції передбачена оцінка відповідності виноробної продукції – суб'єкти господарювання піддають виноробну продукцію оцінці відповідності за допомогою її сертифікації або декларування відповідності під свою власну відповідальність згідно із правилами та процедурами, встановленими технічними регламентами, затвердженими Урядом. Оцінка відповідності виноградно-виноробної продукції включає визначення відповідності її основним органолептичним, фізико-хімічним, мікробіологічним вимогам та вимогам безпеки. Визначення органолептичних показників здійснюється дегустаційною комісією, що складається з непарної кількості авторизованих дегустаторів. Дегустатори, які здійснюють контроль органолептичних показників з метою оцінки відповідності або з метою визначення якості виноробної продукції, повинні бути авторизовані відповідно до умов та процедур, встановлених постановою Уряду. Забороняється нав'язування та вимога у процесі оцінки відповідності виноробної продукції інших документів, ніж безпосередньо передбачених законами й технічними регламентами, затвердженими Урядом. Декларація про відповідність під свою відповідальність видається на підставі протоколу випробування, виданого акредитованою лабораторією, та на підставі впровадженої системи менеджменту безпеки харчової продукції. Стандарти фірми не можуть бути підставою для оцінки відповідності продукції.

Розміщення виноробного продукту на ринку для громадського споживання або його експорт із території *Угорщини* здійснюється з остаточним сертифікатом

³⁰Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 року № 752-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text> (дата звернення: 08.05.2023)

³¹ LEGE Nr. 66 din 27-03-2008 privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136495&lang=ro# (дата звернення: 08.05.2023)

походження, виданим гірським суддею у разі задовільного результату експертизи нормативів хімічного складу, у випадку наявності захищеного географічного зазначення, відповідності сенсорних характеристик виноробного продукту, встановлених на основі сенсорного дослідження, і з маркетинговим ідентифікатором, виданим виноробним органом для кожної партії. Законодавством Угорщини також визначено права організацій гірської громади щодо географічних зазначень.

Державний контроль (нагляд) у сфері виробництва, обігу та маркування продуктів виноградарства та виноробства

Відповідно до Делегованого Регламенту держави-члени ЄС забезпечують систему ефективних офіційних перевірок, у тому числі забезпечення належного застосування правил щодо схеми дозволів на посадку винограду, реєстру виноградників, обов'язкових декларацій, маркування, транспортування, сертифікації, імпорту вина. Кількість, характер і частота перевірок повинні бути такими, щоб перевірки були репрезентативними для всієї території держави-члена та відповідали, де це застосовано, обсягу виробленої продукції винного сектору, що продається або утримується з метою її маркетингу. Стосовно реєстру виноградників, держави-члени перевіряють, щоб інформація про виноградаря та виробництво відповідала фактичній ситуації щодо кожного виноградаря та будь-якої фізичної чи юридичної особи чи групи таких осіб, яким необхідно подавати декларацію про виробництво. Держави-члени призначають компетентні органи для проведення перевірок. Ці органи повинні мати достатню кількість відповідно кваліфікованого та досвідченого персоналу для ефективного проведення таких перевірок. Якщо держава-член призначає кілька компетентних органів для перевірки відповідності правилам, що регулюють винний сектор, вона повинна вказати їх конкретну відповідальність і координувати їх роботу.

Враховуючи вищезазначене та з огляду на пропоновані проектом № 9139 норми, система державного контролю (нагляду) у сфері виробництва, обігу та маркування продуктів виноградарства та виноробства не видається ефективною.

Наприклад, для створення розгалуженої структури контрольно-наглядових органів у Франції та Італії впровадженій аутсорсинг, відповідна діяльність передається приватним суб'єктам, інспекційні органи акредитуються за встановленою процедурою, а за державними установами зберігається управлінський контроль і нагляд за діяльністю таких суб'єктів.

В Угорщині до проведення контрольних заходів залучені представники спеціальних організацій у секторі виноградарства та виноробства відповідно до Закону Угорщини про гірські громади³², у тому числі для проведення інспекції на місці, для перевірки початку належного вирощування виноградника, кількості зібраного врожаю та вмісту в ньому цукру.

³² 2012. évi CCXIX. Törvény a hegyközségekről. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200219.TV&celpara=#xcelparam> (дата звернення: 08.05.2023)

Системи центральних органів, відповідальних за формування й реалізацію політики в секторі виноградарства та виноробства

Варто зауважити, що відповідно до Регламенту 1308/2013 держави-члени ЄС призначають один або більше органів, які відповідатимуть за забезпечення дотримання правил Союзу у винному секторі. Відповідно до Делегованого Регламенту кожна держава-член призначає єдиний орган зв'язку, який відповідає за контакти з Комісією, органами зв'язку інших держав-членів і третіх країн, а також отримує й пересилає запити про адміністративну допомогу. Відповідні положення не знайшли відображення у проекті № 9139.

Окрім того, вартим уваги, на наш погляд, є інституційне забезпечення правового регулювання виноробства, продемонстроване в окремих державах.

Наприклад, у *Молдові* у 2010 році ліквідовано Агентство вин, яке було урядовою структурою. Натомість, для ефективного управління галуззю створено спеціалізований орган під управлінням Міністерства сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища зі статусом юридичної особи – Національне управління винограду і вина³³ (далі – Управління). Керівними органами Управління є Координаційна рада та директор. Координаційна рада складається із 13 членів і включає: трьох представників, делегованих Міністерством, один із яких є працівником Міністерства, по два представники, делеговані Асоціацією вина відмежованого географічного регіону «Codru» та Асоціацією виробників вина з IGP «Ștefan Vodă», трьох представників, делегованих Винним союзом відмежованого географічного регіону «Valul lui Traian», по одному представнику, делегованому Асоціацією виробників вина з IGP «Bălți», Асоціацією виробників Divin і бренді Молдови та Асоціацією розплідників Viticoli. При делегуванні представників до складу Координаційної ради Управління зазначені об'єднання керуються власними статутами.

Управління має такі основні повноваження:

- реалізує державну політику у сфері виноградарства, виробництва та обігу вин, продукції на основі суслу й виноробної продукції, вторинної виноробної продукції тощо;
- сприяє реалізації виноробної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- вносить пропозиції щодо розробки та вдосконалення законодавства з питань виробництва та обігу виноробної продукції;
- встановлює правила й керує використанням бренду країни для вин;
- проводить галузевий аналіз з метою забезпечення стратегічного розвитку виноробної галузі;
- здійснює управління виробництвом виноробної продукції із захищеним географічним зазначенням (PGI) і захищеним найменуванням походження (PDO) відповідно до технічного регламенту, затвердженого Урядом;

³³ HOTĂRÎRE Nr. 725 din 16.09.2013 cu privire la Oficiul Național al Viei și Vinului. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=349659&lang=1> (дата звернення 08.05.2023)

- здійснює моніторинг виробничого потенціалу, включаючи створення та розчищення виноробних плантацій;
- веде облік, пов'язаний із виноробним сектором, у тому числі веде реєстр;
- веде облік платників податків, обов'язкових внесків до Фонду винограду та вина.

Члени Координаційної ради затверджуються на посадах наказом Міністра сільського господарства та харчової промисловості строком на 4 роки, є відповідальними особами Апарату та несуть персональну й колегіальну відповідальність за свою діяльність. Винагорода за виконання обов'язків у Координаційній раді їй членам не виплачується, проте відшкодовуються витрати, пов'язані з поїздками, здійсненими в інтересах виконання обов'язків члена. Фінансування Управління здійснюється з Фонду розвитку винограду і вина та держбюджету 50 % на 50 %.

З метою фінансової підтримки заходів розвитку виноробної галузі створюється Фонд виноградарства та вина (далі – Фонд), управління якого здійснює Управління. Джерелами формування коштів Фонду є:

- обов'язкові внески виробників вина;
- кошти, що виділяються з державного бюджету, який щорічно затверджується законом про державний бюджет, у розмірі, що дорівнює сумі внесків, сплачених за попередній рік, але не може перевищувати 5 % від фонду дотації для сільськогосподарських товаровиробників;
- кошти від волонтерів;
- пеня за несвоєчасну сплату внесків;
- фінансові ресурси, запропоновані донорами;
- добровільні джерела фінансування фізичних та юридичних осіб, у тому числі іноземних.

Платниками обов'язкових внесків до Фонду є: виробники щепленої лози для виробництва винограду, призначеного для виробництва виноробної продукції; виробники вина; виробники напоїв на основі вина, продукції на основі вина. Розміри внесків становлять: 0,12 лея за комерційну щеплену лозу, призначену для виробництва виноробної продукції; 30,0 лей за одну тону проданого винограду, призначеного для виноробства; 0,1 лея за один проданий літр вина або напою на основі вина; 1,6 лея за один літр продукту на основі вина, із концентрацією алкоголю не менше 25 % об.

Кошти Фонду використовуються в суворій відповідності до щорічного бюджету та плану діяльності Управління, затверджених Координаційною радою, для: просування експорту виноградно-виноробної продукції, дослідження та аналізу ринків збуту; реалізації програм розвитку виноградарства та виноробства; розробки й реалізації проектів, інвестиційних програм і технічної допомоги у виноградно-виноробному секторі; передачі технологій та ноу-хау; проведення секторального аналізу; здійснення програм навчання; розробки та реалізації програм забезпечення відповідності та якості виноградно-виноробної продукції; управління виробництвом вин із географічним зазначенням, що охороняється, із найменуванням місця походження, що охороняється, і з брендом країни; оплати праці персоналу й фінансування поточних витрат, пов'язаних із

статутною діяльністю Управління; надання консультацій, пов'язаних із виноградно-виноробним сектором.

В *Угорщині* з метою сприяння інтересам вітчизняного виноградарства, підвищення рівня виробництва вина, покращення товарності його продукції, розвитку сучасного захисту походження та якості у 2012 році ухвалено Закон про гірські громади³⁴. Цей акт врегульовує заснування гірських громад, рад гірських громад і Національної ради гірських громад, організацію, діяльність і завдання їх самоврядування, а також повноваження, необхідні для їх забезпечення. Гірська громада є громадською організацією, заснованою виробниками винограду та вина одного чи кількох населених пунктів виноробного регіону для просування спільних інтересів, пов'язаних із їх діяльністю, а також для захисту походження, якості продуктів, які вони виробляють. Гірська громада контролює дотримання правил гірської громади (гірських правил) і правил виноробного регіону. Якщо за результатами перевірки буде встановлено факт порушення правил, виробникам винограду та вина може бути винесено припис про усунення протиправної поведінки, вчинення певної дії, утримання від чогось або – у випадках і в обсязі, визначених у регламенті, – призначено штраф.

Національною організацією гірських громад є Національна рада гірських громад, яка складається з делегатів, що належать до секції виноградарства та виноробства рад гірських громад.

До повноважень Національної ради гірських громад віднесені:

- підтримка діяльності гірських громад і гірських громадських рад;
- узагальнення та аналіз даних, наданих гірськими громадами, і на основі цього розробка пропозицій щодо можливого розвитку ринку сільськогосподарської продукції;
- надання дозволів на пересадження, на встановлення виноградників;
- забезпечення ведення реєстрів у секторі виноробства та вина;
- організація служб, які допомагають продуктам вийти на ринок;
- представлення гірської громади в питаннях, пов'язаних із походженням, якістю та захистом походження;
- перевірка паперових супровідних документів та професійних податкових записів і ведення їх обліку;
- співпраця з органами влади та установами, які виконують завдання, пов'язані з виробництвом винограду та вина;
- підтримка зв'язку з міжнародними організаціями з питань захисту походження;
- організація виставок, винних конкурсів і конференцій.

Генеральний секретар Національної ради гірських громад готує річний план контролю кількості та якості зібраного винограду, який надсилає міністру до 1 березня кожного року.

Національний комітет із вин *Італії* є консультативним органом Міністерства, у своєму складі він нараховує близько 20 представників різних

³⁴ 2012. évi CCXIX. Törvény a hegyközségekről. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-219-00-00> (дата звернення: 08.05.2023)

експертних, наукових, регіональних організацій у секторі виноробства і вина, у тому числі трьох представників Міністерства.

У кожному з виноробних районів *Франції* функціонує рада виноробного регіону, що є консультативним органом між партнерами виноробного сектору та державними органами при регіональному префекті, відповідальному за виноробний район. Міністр, відповідальний за сільське господарство, префекти виноробної області проводять консультації з радами виноробних регіонів із питань: визнання нового найменування походження або географічного зазначення виноробного продукту з басейну; узгодженої презентації різних категорій вин у межах басейну; заходів, спрямованих на розвиток відносин між виробничими, маркетинговими й дистрибуторськими компаніями; сприяння узгодженості заходів регулювання постачання, вжитих визнаними міжпрофесійними організаціями; сприяння узгодженості дій щодо просування, досліджень, експериментів і розробок, а також для розробки в межах басейну нових продуктів із виноградної лози; сприяння забезпеченню сталості врожайності різних виноградарських продуктів у басейні; виробничого потенціалу, зокрема щодо квот прав на посадку винограду; сприяння розробці середньострокової стратегії розвитку пропозиції на рівні басейну.

Отже, в інституційній підтримці сектору відіграють певну роль також організації та асоціації виробників. Регламент 1308/2013 передбачає можливість визнання державою організацій виробників (асоціацій виробників) у певному секторі за умови, що вони створені із конкретною метою і здійснюють певний вид діяльності. За умови визнання державою, такі організації можуть відігравати важливу роль у виконанні делегованих функцій держави, а також у праві реєстрації вина із зазначенням походження або географічним зазначенням. Необхідно звернути увагу, що відповідно до положень Регламенту 1308/2013 окремий виробник може подати заявку на охорону зазначення походження або географічного зазначення лише у виняткових і належним чином обґрунтованих випадках. Наприклад, в Угорщині³⁵ заявку може подати виробник за умови обговорення її членами гірської громади, що підтверджується протоколом загальних зборів. Після реєстрації члени гірської громади входять до складу компетентного органу, уповноваженого перевіряти відповідність сенсорних характеристик виноробного продукту з географічним значенням опису продукту.

Держави-члени ЄС згідно з Регламентом 1308/2013 беруть до уваги рекомендації щодо впровадження запобіжного механізму для нових посадок винограду, представлених визнаними професійними організаціями, що працюють у винному секторі. В Італії представники організацій виробників / асоціацій виробників, визнані Міністерством після перевірки їх репрезентативності, відіграють активну участь в управлінні виробництвом, обирають представників до Національного комітету з вин Італії, проводять винні конкурси, а також можуть бути залучені до здійснення окремих контрольних і

³⁵435/2021. (VII. 16.) Korm. Rendelet a szőlő-bor ágazatban folytatott hatósági eljárásokról és teljesítendő adatszolgáltatási kötelezettségekről. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-435-20-22> (дата звернення: 08.05.2023)

наглядових повноважень. Порядок визнання й делегування повноважень визначений законом.

Законодавство Молдови також регламентує вимоги до організацій виробників і міжпрофесійних організацій винного сектору та їх повноваження.

Програми державної підтримки у виноградарсько-виноробній галузі

Проектом № 9139 пропонується надати повноваження ЦОВВ розробляти й реалізовувати програми державної підтримки на засадах об'єктивності, рівності та пропорційності. Пропоноване відповідає Національній економічній стратегії на період до 2030 року³⁶, відповідно до якої на ринку виробництва винограду існує значне переважання пропозиції над попитом, що, з одного боку, стимулює за рахунок природної конкуренції підвищення якості сировини, але, з іншої, через лімітовані можливості збуту виноробної продукції призводить до знищення площі виноградників. У зв'язку з цим, пропонується для розвитку аграрного сектору України та розв'язання галузевих проблем запровадити системність, прогнозованість, обґрунтованість та ефективність у формуванні та реалізації державної політики у сфері сільського господарства та розвитку села, забезпечити довіру та взаємодію держави, бізнесу й суспільства, посилити інституційну спроможність системи державного управління, покращити принципи та засоби моніторингу й оцінювання державної політики. Збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів для збільшення прибутковості сектору досягається, з-поміж іншого, затвердженням обсягу державної підтримки садівництва та виноградарства.

Водночас, оскільки основи державної політики в бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення визначені Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України»³⁷, повноваження щодо розробки програмних засад секторальної підтримки відповідно мають бути предметом регулювання цього Закону.

Варто зауважити, що реформа спільної сільськогосподарської політики (common agricultural policy, CAP)³⁸ після 2020 року, викладена в Регламенті (ЄС) 2021/2115 Європейського парламенту та Ради від 2 грудня 2021 року про встановлення правил щодо підтримки стратегічних планів, які мають бути розроблені державами-членами в рамках спільної сільськогосподарської політики (Стратегічні плани CAP) і фінансуються Європейським сільськогосподарським гарантійним фондом (EAGF) і Європейським

³⁶ Національна економічна стратегія на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 08.05.2023)

³⁷ Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 року № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 08.05.2023)

³⁸ Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) 1305/2013 and (EU) 1307/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2115&qid=1677855661053> (дата звернення: 08.05.2023)

сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів (EAFRD), та про скасування Регламентів (ЄС) 1305/2013 та (ЄС) 1307/2013, спрямована на запровадження нового стратегічного підходу, починаючи з 1 січня 2023 року, і надає державам-членам автономію складати стратегічні плани на основі їх потреб і відповідно до цілей ЄС для реалізації підтримки Союзу, що фінансується EAGF та EAFRD для досягнення конкретної мети. Стратегічне планування для кожної держави-члена включає проведення ретельного аналізу кожною державою-членом ЄС для визначення своїх специфічних потреб та складення стратегічного плану CAP. Кожен стратегічний план CAP визначає, як держава-член використовуватиме фінансування CAP для задоволення цих потреб, включаючи інструменти й конкретні цілі. Кожен стратегічний план CAP потребує схвалення ЄС, щоб гарантувати, що він відповідає загальноєвропейським цілям. Країни повинні подавати ЄС щорічні звіти про його виконання, щоб продемонструвати прогрес у досягненні цілей, встановлених в якості індикаторів результатів.

Втручання в секторі вирощування фруктів та овочів відносяться до першого і другого типу втручань, а в секторі вина – до другого типу. Серед видів втручань у виноробному секторі прийнятними є:

- реструктуризація й переобладнання виноградників;
- інвестиції в матеріальні та нематеріальні активи в системах виноробства, у переробні потужності та інфраструктуру виноробства, а також у маркетингові структури та інструменти;
- зелений збір врожаю, що означає повне знищення або видалення виноградних грон, поки вони ще не зрілі, таким чином зменшується врожайність на відповідній території до нуля і виключається незбирання винограду, що дозволяє залишити товарний виноград на рослинах у кінці нормального періоду виробничого циклу;
- страхування врожаю від втрати прибутку внаслідок стихійних лих, несприятливих кліматичних явищ, збитків, заподіяних тваринами, хворобами рослин або нашествиям шкідників;
- матеріальні й нематеріальні інвестиції в інновації, що складаються з розробки інноваційних продуктів, у тому числі продуктів і побічних продуктів виноробства, інноваційних процесів і технологій для виробництва виноробної продукції та цифровізації цих процесів і технологій, а також інших інвестицій додавання вартості на будь-якій стадії ланцюжка поставок, у тому числі для обміну знаннями та внеску в адаптацію до зміни клімату;
- консультаційні послуги, зокрема щодо умов працевлаштування, обов'язків роботодавця та охорони праці й безпеки;
- дистиляція побічних продуктів виноробства;
- інформаційні дії щодо вина Союзу, що проводяться в державах-членах, заохочуючи відповідальне споживання вина або просуваючи схеми якості Союзу, що охоплюють найменування походження та географічні зазначення;
- заходи, вжиті міжгалузевими організаціями, визнаними державами-членами у винному секторі, спрямовані на підвищення репутації виноградників

Союзу шляхом сприяння винному туризму в регіонах виробництва, а також на покращення знань про ринок;

- просування та комунікація, що здійснюються у третіх країнах;
- тимчасова та поступово зменшувана допомога для покриття адміністративних витрат на створення пайових фондів;
- інвестиції в матеріальні й нематеріальні активи, спрямовані на підвищення стійкості виробництва вина.

Отже, задля сприяння розвитку розумного, конкурентоспроможного, стійкого та диверсифікованого сільськогосподарського сектору й забезпечення довгострокової продовольчої безпеки втручання в окремому секторі виноробства та виноградарства прийнятні, якщо вони є частиною загального стратегічного підходу держави, що реалізується відповідно до національного стратегічного плану. На відсутність загальних засад спільної організації ринку також звертає увагу Аналітичний звіт Європейської комісії щодо узгодження законодавства України з *acquis* ЄС³⁹. Водночас, принципи прийнятності втручань, окреслені Регламентом саме для сектору фруктів та овочів і сектору вина, могли б бути основою розробки програмних засад секторальної підтримки.

Слід відзначити, що проект № 9139 не стосується змін Податкового кодексу, Законів України «Про митний тариф», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», окрім посилання на назву проекту № 9139 при визначенні законодавства, що застосовується до маркування виноробної продукції, а також питань недобросовісної торгової практики у відносинах між підприємствами в ланцюзі постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Крім того, видається сумнівною відсутність впливу реалізації проекту № 9139 на показники бюджету, про що зазначено в пояснювальній записці до проекту № 9139. В умовах дефіциту державного бюджету ризик прийняття законодавчого акта без визначення ресурсів для фінансового забезпечення або джерел покриття видатків на створення та функціонування реєстру призведе до декларативності пропонованих норм.

Висновки. Виноградарство та виноробство в Україні потребує дієвих регуляторних кроків, здатних забезпечити ефективне управління галуззю та відповідність продукції високим вимогам європейського ринку. Запровадження заходів, регламентованих законодавством Європейського Союзу і запропонованих проектом № 9139 щодо реєстру виробничих потужностей, забезпечення простежуваності виробників винограду та продуктів виноградарства й виноробства, підтримка заходів щодо просування вин за схемою географічних зазначень є необхідними кроками до виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері європейської інтеграції.

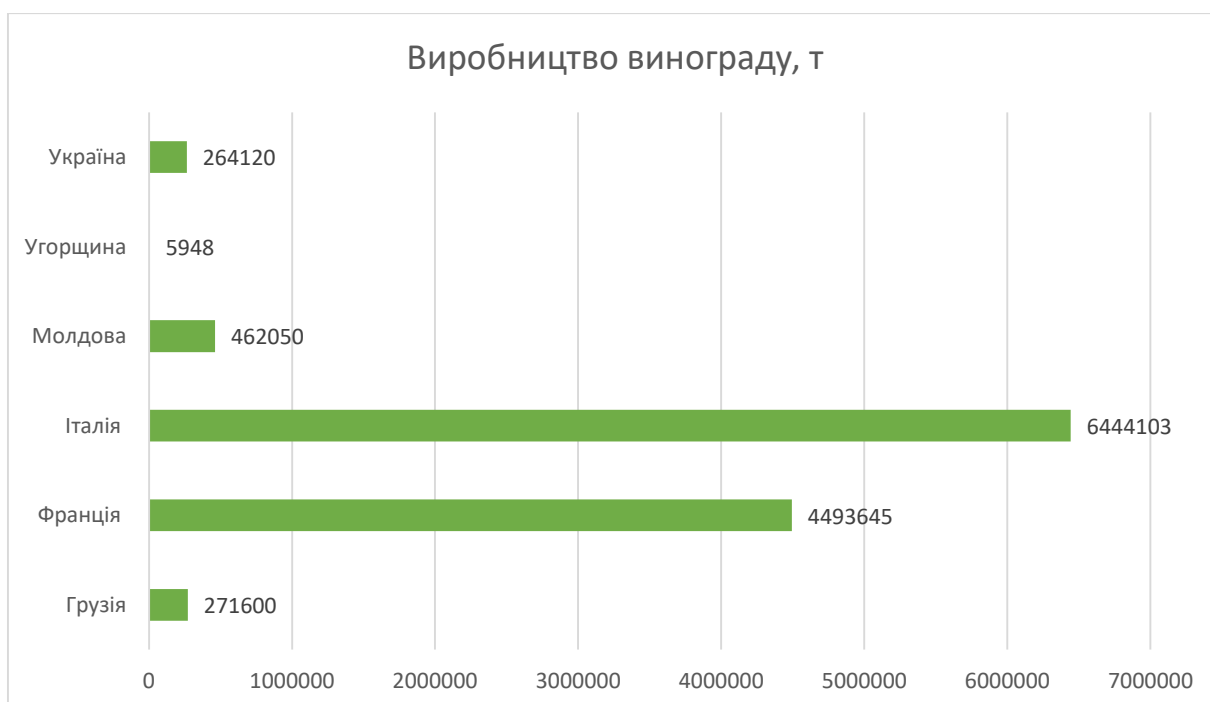
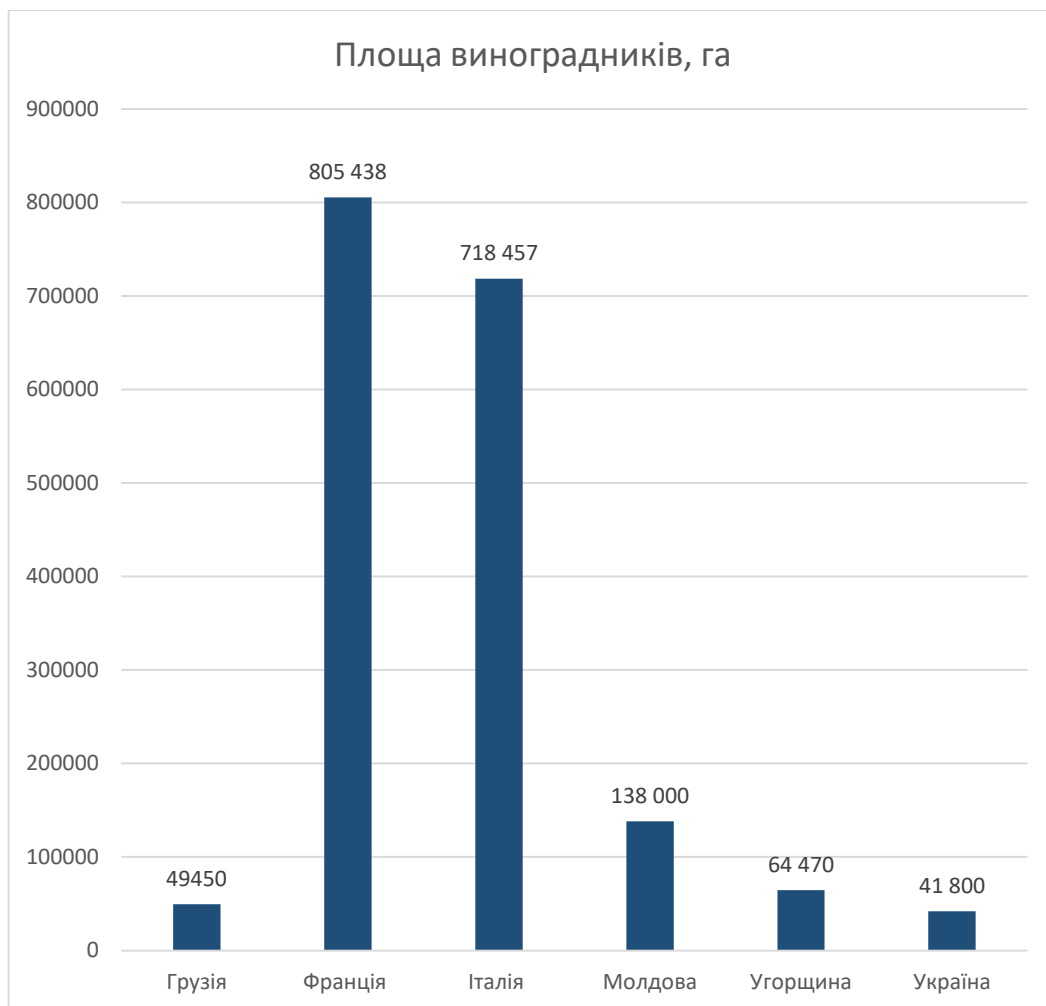
³⁹Commission Analytical report on Ukraine's alignment with the EU *acquis*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en (дата звернення 08.05.2023)

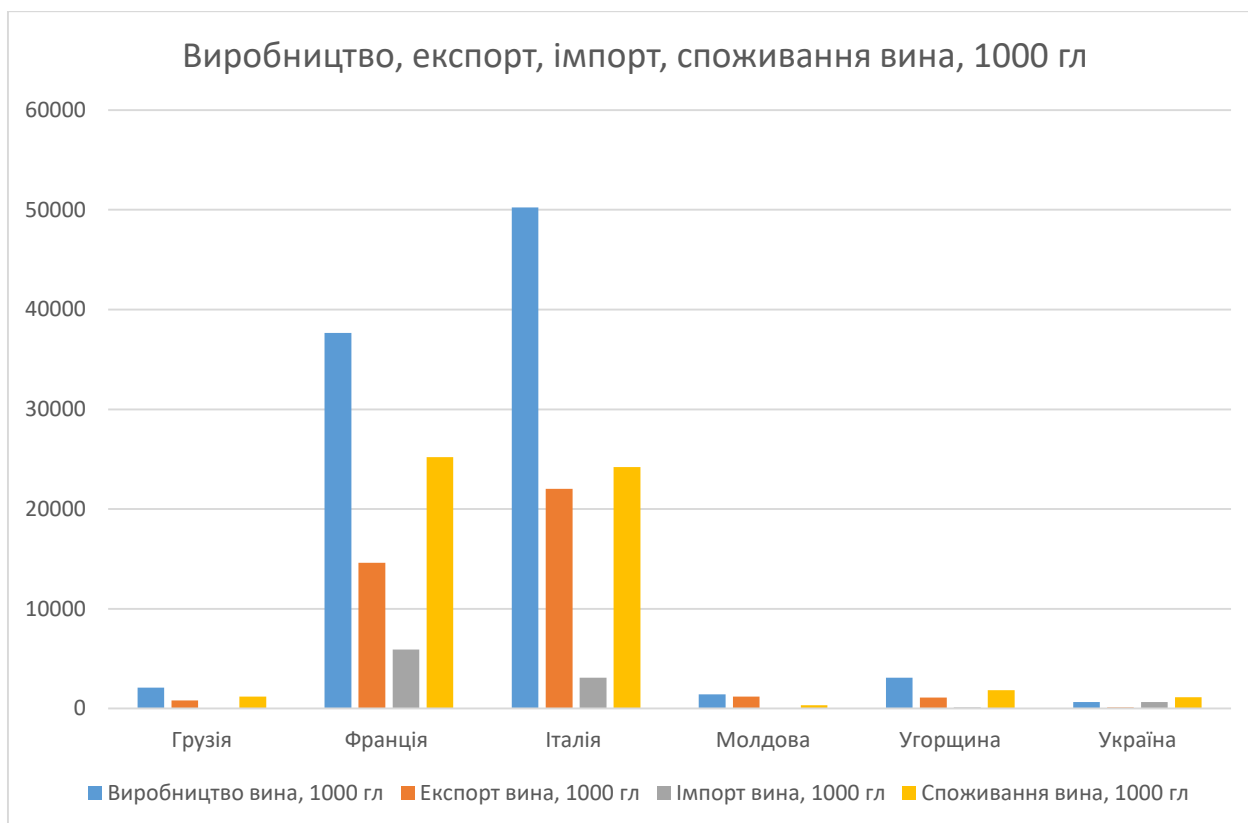
Водночас, пропонований проектом № 9139 перехідний період не враховує, на наш погляд, окупацію значної території придатних до виноградарства земель в Україні, засміченість вибухонебезпечними предметами, знищення чи пошкодження певного обсягу виробничих потужностей внаслідок збройної агресії. Доцільним було б передбачити більший перехідний період для реалізації проекту № 9139 з урахуванням деокупації територій виноградників та виноробних заводів, розмінування цих територій та їх відновлення. Крім того, проектом № 9139 не вирішується питання кадастру виноградників, не диференційований підхід до власників і користувачів виноградників в залежності від площ виноградників або обсягів виробництва; не впроваджуються заходи, що збільшать рівень мотивації на створення нових виноградників із одночасним забезпеченням високої якості садивного матеріалу винограду. У проекті № 9139 не пропонується системний підхід до розробки програмних засад секторальної підтримки тощо.

Дорожньою картою для усунення перелічених вище аспектів можуть бути наведені підходи держав-членів ЄС у впровадженні актів ЄС у сфері виноградарства та виноробства щодо визначення цілей державної політики, її основних завдань, щодо вимог до закладення виноградників та їх продуктивності, високого рівня інституційної підтримки сектору виноградарства та виноробства й безпосередньої участі в управлінні недержавних професійних суб'єктів галузі на всіх етапах регулювання, а також розгалуженої структури контрольно-наглядових органів на всіх етапах виробництва, обігу та маркування продуктів виноградарства та виноробства.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений чи перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

	Грузія	Франція	Італія	Молдова	Угорщина	Україна
Площа виноградників, га	49450	805 438	718 457	138 000	64 470	41 800
<i>місце у світі</i>	26	2	4	14	25	30
Виробництво вина, 1000 гл	2100	37643	50232	1430	3082	660
<i>місце у світі</i>	19	2	1	20	14	27
Експорт вина, 1000 гл	805	14628	22042	1207	1096	104
<i>місце у світі</i>	18	3	2	14	16	33
Імпорт вина, 1000 гл	4	5903	3108	6	92	639
<i>місце у світі</i>		4	10	143	65	31
Виробництво винограду, т	271600	4493645	6444103	462050	5948	264120
<i>місце у світі</i>	33	5	2	23		35
Споживання вина, 1000 гл	1200	25202	24200	329	1829	1122
<i>місце у світі</i>	28	2	3	52	25	29